

Загороднюк А. С.

**СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ПОНЯТЬ, ПОЗНАЧУВАНИХ ТЕРМІНОМ «LAW»,
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ІЗ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА)**

У статті зіставлено семантичні характеристики поняття «право» в українському та європейському правознавстві. Було з'ясовано основні труднощі передачі поняття «law» українською мовою, а також проілюстровано особливості вживання терміна «law» у юридичних текстах (зокрема, в Угоді про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом) та способи його перекладу українською мовою.

Ключові слова: поняття «право», «law», законодавство, закон, юридичний переклад.

Загороднюк А. С. Способы передачи понятий, обозначаемых термином «law», на украинском языке (на материале текстов по публичному праву). – Статья.

В статье сопоставлены семантические характеристики понятия «право» в украинском и европейском правоведении. Были выяснены основные трудности передачи понятия «law» на украинском языке, а также проиллюстрированы особенности употребления термина «law» в юридических текстах (в частности, в Соглашении об Ассоциации между Украиной и Европейским Союзом) и способы его перевода на украинский язык.

Ключевые слова: понятие «право», «law», законодательство, закон, юридический перевод.

Zagorodniuk A. S. Ways of rendering the notions denoted by the term “law” into Ukrainian (based on the texts on public law). – Article.

In the article semantic characteristics of the concept of “law” in Ukrainian and European jurisprudence were compared. The main difficulties of rendering the notion of “law” into Ukrainian were found, and the specifics of use of the term “law” in legal texts (in particular in the Association Agreement between Ukraine and the European Union) and ways of its translation into Ukrainian were illustrated.

Key words: notion of “law”, “law”, laws, law, legal translation.

Наближення України до Європи та світового співтовариства говорить про зміни в правотворчій і правозастосовній діяльності, наукових дослідженнях та різних юридичних практиках. Ефективність юрисдикційної діяльності як на місцевому, так і на міжнародному рівні великою мірою залежить від точності й прозорості юридичних формулювань, їх адекватного мовного втілення, правильного вживання правничої термінології, а також її тлумачення з іноземної мови (в нашому випадку – англійської) та передачі рідною. Останнє відіграє ключову роль саме в міждержавних стосунках, оскільки від правильної передачі змісту й сенсу основних юридичних понять залежить сприйняття іноземних правових документів вітчизняними читачами та швидкість адаптації іноземної документації до української правової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що функціонально-стильова й жанрово-стильова специфіка мови права була об'єктом науково-теоретичного аналізу О. Піголкіна, В. Власенко, Н. Калініної, О. Александрова, А. Марахової, Д. Баранника, Н. Присяжнюка та інших. В. Алімов, С. Нікіфорова, О. Шаблій, Л. Борисова, Є. Мальонова та Л. Матвєєва присвятили свої праці дослідженню особливостей перекладу юридичної термінології.

До невирішених раніше частин загальної проблеми слід віднести потребу в з'ясуванні труднощів перекладу англійського терміна «law» та способів його передачі українською мовою в термінологічних словосполученнях і юридичних контекстах.

Мета статті полягає у виявленні основних труднощів передачі англійського терміна «law» українською мовою та визначенні шляхів його перекладу з мови оригіналу (далі – МО) цільовою мовою (далі – ЦМ) залежно від термінологічних колокацій і контексту, у якому його вжито.

Кожна сфера має свою термінологічну базу, основу якої складає певна кількість ключових понять. Особливістю таких термінів є їх першочергова значущість у відповідній галузі. Так, в економіці розпізнавальними засадничими термінами є ВВП (GDP), ВНП (GNP), *ponum* (demand) та інші [17, 207; 14, 37; 10, 10]; у лінгвістиці – *аббревіація* (abbreviations), *афікс* (affix), *дисиміляція* (dissimilation), *морфема* (morpheme) [9, 167; 11, 36; 6, 79].

Центральними правовими поняттями є *правосуддя* (justice), *відповідальність* (responsibility, liability), *порядок* (order) тощо [8; 15, 4; 7, 32; 12, 187].

Основою будь-якої правової системи вважають *право*. Природа й сутність права як складного й культурно-цивілізаційного феномена ставали об'єктами досліджень ще із часів Стародавньої Греції. Знамениті «сім мудреців» уже наприкінці VII – на початку VI ст. до н. е. наголошували на великому значенні законів для полісного життя, дотримувалися ідеї підкорення законам, виступали за законодавче врегулювати відносин між станами суспільства та прагнули вдосконалити державний устрій [16]. Продовжили розвиток правової науки, зокрема дослідження характеристик, функцій і призначення права, такі вчені, як Г. Брекстон,

Г. Гегель, Р. Дарест, Г. Кельзен, Ф. Тарановський, Г. Маттайс, К. Цвайгерт і багато інших.

Згідно з В. Марчуком, право є системою загальнообов'язкових правил фізичної поведінки – соціальних норм, встановлених або санкціонованих державою, які виражають волю певної частини соціально неоднорідного суспільства, спрямовані на врегулювання суспільних відносин відповідно до цієї волі та забезпечуються державою [19, 68]. В. Костицький вважає поняття «багатоликим» та пояснює його з точки зору кількох суспільних сфер. На загальнодержавному рівні автор трактує право насамперед як моральний імператив, основою якого є Божественна воля та який визнаний, санкціонований державою, забезпечується нею [1]. Далі автор розглядає право на соціальному рівні як регулятор суспільних відносин, за яким, якщо воно виражене в нормативно-правовому акті, стоїть державний примус [1]. Нарешті, право, на думку В. Костицького, – це сукупність усіх правових явищ суспільства, яку ми називаємо правовою системою [1].

Актуальним залишається також аспект призначення права, яке полягає не лише в узгодженні інтересів різних соціальних суб'єктів всередині країни, а й вирішенні міждержавних питань та налагодженні міжнародних зв'язків, а також сприйнятті однією країною іншої. Тут ключову роль відіграє розуміння й перцепція юридичної мови кожною з держав. Безперечно, розуміння іноземного права може істотно вплинути на подальший розвиток національного права загалом. Тому мова права має бути чіткою, прозорою та зрозумілою. Відповідно, якщо ми говоримо про переклад міжнародних документів (у нашому випадку – Угоди між Європейським Союзом та Україною (далі – Угода)), кожне положення повинно переноситися з МО в ЦМ відповідно до основного задуму й контексту. У процесі аналізу тексту оригіналу (далі – ТО) перекладач повинен дослідити особливості системи права обох сторін, а вже потім, відповідно до всієї специфіки, переносити текст у ЦМ.

В англійській мові поняття «право» позначається іменником «law». Специфікою терміна є те, що залежно від його морфологічної форми (однина або множина), конструкції, словосполучень або контексту, у якому його вжито, може змінюватися значення та, відповідно, переклад поняття. Багатозначність цього іменника створює певні труднощі під час його передачі українською мовою. Значну роль у цьому процесі відіграють розбіжності в розумінні поняття «право» в різних системах права, у нашому випадку – в українській та в праві Європейського Союзу (ЄС). Так, у системах прецедентного права (наприклад, США, Великобританії, праві ЄС) неписаним правовим принципам надають не меншої ваги, ніж законам,

а для правових систем романо-германського зразка, у тому числі й української, характерні нормативність права, верховенство закону, високий рівень кодифікації тощо.

Е.А.Мартін пояснює термін «law» або як систему встановлених державою загальнообов'язкових правил поведінки, що керує будь-яким суспільством (тобто право як систему законів), або як одне з правил кодексу (тобто окрему правову норму) [21, 280].

С. Елліс дає схоже визначення терміна, проте також бачить його як підмножину певного роду статутів та інших правил і матеріалів із конкретної теми; систему, яка керує цими статутами й правилами; професію, яка має на меті їх тлумачення тощо [23, 168–169; 20, 285].

Г. Блек розуміє поняття як щось встановлене, прописане та затвержене; те, що підлягає санкціям або правовим наслідкам, чого повинні дотримуватися та чому мають слідувати громадяни [22, 1028].

Засадничий термін «law» в українській мові має чимало відповідників. В. Карабан пропонує перекладати поняття так: «закон», «право» (як система законів), «правознавство», «законодавство», «юстиція», «професія юриста», «суд», «судовий процес» тощо [18, 589]. Далі пропонуємо розглянути приклади вживання досліджуваного іменника в словосполученнях і термінологічних колокаціях, а також прослідкувати його переклад українською мовою: «<...> as provided in the UN Convention on the **Law on the Sea and traffic originating and terminating in the same port...**» (25, 67). **Переклад:** «<...> як передбачено в Конвенції ООН з **морського права**, а також **перевезення, що розпочинаються і завершуються у тому ж порту або точці...**» (24, 64).

Це речення привертає увагу тим, що термін «the Law» у відповідному словосполученні українською звучить як «право», хоча в юридичному словнику відповідником колокації «морське право» є «admiralty law» [18, 46]. Приклад є нетиповим, оскільки колокацію «the Law on» перекладають не як «закон про...», а як *галузь права*. У документах, суміжних до Угоди, у подібних словосполученнях, таких як *the Law on Regulation of Urban Planning* (Закон «Про регулювання містобудівної діяльності»), *the Law On Bodies of People's Self-Organisation* (закон «Про органи самоорганізації населення»), *the Law On Administrative Division* (закон «Про адміністративно територіальний устрій»), *The Law On Political Parties* (Закон «Про політичні партії в Україні»), термін звучить як «закон» [13, 16, 17, 20, 28; 3, 16, 18, 20, 29]. Оскільки такого словосполучення в словниках не зафіксовано, перед перекладачем можуть постати певні труднощі його передачі ЦМ. Адже дотримуючись традицій перекладу колокації «the Law on» у відповідному контексті,

словосполучення мало б перекладатися як «закон про мореплавання/співпрацю в галузі мореплавання» тощо. Хоча в двомовних словниках такого відповідника не зафіксовано, юридичні наукові джерела говорять про те, що поняття «морське право» позначає профільну галузь у сфері міжнародних морських зносин, принципи й норми якої визначають статус морських просторів, у тому числі морського дна та ресурсів, а також порядок користування ними [2, 22, 490]. Морське право вважається традиційною галуззю, яка сформувалася ще в так званому класичному («старому») міжнародному праві й стосується важливих економічних та інших національних інтересів держав [2, 58]. Тому можемо підсумувати, що переклад здійснено відповідно до контексту, а основний зміст поняття «law» перекладач передав адекватно. В Угоді колокація вживається як із прийменником «on», так і з прийменником «of». Отже, словосполучення «the Law on/of the Sea» пропонуємо вважати відповідником терміна-словосполучення «морське право».

Зазвичай термін «law», вжитий у множині в МО, означає сукупність законів (тобто законодавство) та українською мовою передається терміном «законодавство»:

1) «<...> practices and transactions, as specified in their respective **competition laws**, are inconsistent with this Agreement...» (25, 157). **Переклад:** «<...> практики та операції, як визначено їх відповідним законодавством про конкуренцію, є несумісними з цією Угодою у тій мірі...» (24, 144);

2) «<...> before a competition authority of one of the Parties imposes a sanction or remedy against any natural or legal person for violating its **competition law**...» (25, 157). **Переклад:** «<...> перед накладенням відомством з питань конкуренції однієї із Сторін санкцій чи зобов'язань на будь-яку фізичну чи юридичну особу за порушення законодавства про конкуренцію...» (24, 145).

В обох реченнях ми зустрічаємо схоже словосполучення «competition laws». Однак у другому прикладі, як бачимо, іменник у ТО вжито в однині, причому його переклад (відповідно, і значення) не змінюється. Виникає питання про важливість подібних морфологічних варіацій у процесі перекладу, про необхідність відштовхуватися від попереднього контексту під час передачі терміна перекладачем. В Угоді поняття в цьому словосполученні в однині зустрічаємо лише два рази. У більшості випадків іменник вжито у формі множини. Отже, можемо припустити, що автори ТО мали на меті звужити/розширити значення явища, змінивши морфологічну форму терміна. Тому ми схильні думати, що в другому зразку мова йшла про порушення певних законодавчих положень, а не всього законодавства. Це варто було б відобразити в тексті перекладу (далі – ТП).

Схожим є переклад і таких двох речень:

1) «<...> and **the law of the Party concerned governing that sign confers on the right holder of the sign the right to prohibit such use**» (25, 136). **Переклад:** «<...> і законодавство відповідної Сторони щодо такого позначення надає власнику права на позначення право забороняти таке використання» (24, 126);

2) «<...> a court or other independent tribunal established under that **Party's laws**...» (25, 157). **Переклад:** «<...> суд або інша незалежна судова установа, визначена законодавством цієї Сторони...» (24, 145).

Словосполучення за участі терміна «law» в обох зразках семантично схожі. Як і в прикладах вище, у ТО поняття вжито в різних морфологічних формах, що свідчить і про певну смислову різницю між колокаціями. Однак перекладачі, схоже, не врахували появу таких розбіжностей. Як відомо, будь-який юридичний текст має особливе призначення та певну мету (поінформувати, спонукати, наказати тощо). Перекладач як особа, яка відтворює не лише власне текст, а й його прагматику, повинен зважати на всі синтаксичні, морфологічні та інші в ньому варіації. Так, імовірно, у цьому контексті в англійському тексті числову форму терміна «law» було змінено авторами оригіналу умисно, для розрізнення понять. Інакше іменник мав би однакову форму в усіх аналогічних випадках. Цей задум слід було б відтворити в перекладі шляхом передачі термінів по-різному. Щоб не звужити значення слів у ТО (право є значно ширшим за законодавство), рекомендуємо перекладати поняття «law» у першому випадку як «право», у другому – як «законодавство».

Певні питання виникають із перекладом складного терміна «national law/laws»:

1) «Products which were produced and labelled in conformity with **national law** before this Agreement entered into force...» (25, 131). **Переклад:** «Продукти, що вироблені та марковані згідно з **національним законодавством** до того, як ця Угода набрала чинності...» (24, 121);

2) «<...> shall correspond to the conditions provided for in the Parties' **national laws**, regulations and practices concerning plant variety rights» (25, 140). **Переклад:** «<...> узгоджується з умовами, передбаченими в **національних законах, постановах та практиках Сторін** щодо прав на сорти рослин» (24, 129).

В. Карабан термінологічне сполучення «national law» тлумачить так: «внутрішньодержавне право», «національне право», «національне законодавство», «внутрішньодержавний закон» тощо [18, 340, 674]. «National laws» автор перекладає як «національне законодавство» [18, 674]. Тому досліджуваний термін, вжитий і в однині, і в множині

з терміноелементом «*national*», на думку науковця, має єдиний відповідник. Однак в Угоді про Асоціацію складний термін «*national laws*» перекладено українською мовою як «*національні закони*».

Якщо відштовхуватися від ТП, розуміємо, що складний термін «*national laws*» (національні закони) не є синонімом терміна «*national law*» (національне законодавство), оскільки законодавство є явищем значно ширшим за закон(и). Термін «*законодавство*» часто вживається або навіть ототожнюється з категоріями закону, законодавчих актів, актів законодавства, нормативно-правових актів тощо. У широкому розумінні законодавством охоплюється сукупність усіх чинних нормативно-правових актів у державі [5, 96], у вузькому – сукупність нормативно-правових актів найвищої юридичної сили, тобто закони, які приймаються найвищим представницьким органом або референдумом [4, 173]. Для перекладача головне завдання – звернути особливу увагу на контекст. Оскільки після досліджуваного іменника стоять поняття «*regulations*» та «*practices*», можна констатувати, що в підпункті йде перелічення різного виду нормативно-правових актів. Тому, незважаючи на те, що в прикладах раніше термін «*laws*» було логічніше перекладати як «*законодавство*», у цьому змісті його потрібно передавати іменником «*закон*».

Далі зустрічаємо схожі випадки, де в певних положеннях термін «*law*» змінює своє контекстуальне значення:

1) «*All other requirements of the Parties' laws and regulations regarding entry...*» (25, 68). **Переклад:** «*Інші вимоги законів і підзаконних актів Сторін, що стосуються в'їзду...*» (24, 68).

2) «*<...>in accordance with international law, international human rights law, refugee law and humanitarian law, and the respective laws and regulations of the Parties*» (25, 22). **Переклад:**

«*<...>згідно з міжнародним правом, міжнародним правом щодо захисту прав людини, біженців та гуманітарним правом, а також відповідними нормативними та підзаконними актами Сторін*» (24, 22).

Другий приклад показує, що досліджуване поняття змінило своє значення під час перекладу. Це могло бути викликане тим, що автор перекладу хотів уникнути тавтології, замінивши термін «*закон*» терміном «*нормативний акт*». У такому разі заміна є невиправданою, оскільки закон – це не просто нормативний акт, а саме нормативно-правовий акт. Нормативними вважаються всі акти, видані органами державної влади, у тому числі внутрішньовідомчі, тобто ті, що не мають юридичної сили за межами відповідного органу.

Отже, під час наукової розвідки було з'ясовано, що англomовне поняття «*law*» є багатозначним терміном, який може передаватися українською мовою багатьма еквівалентами. Основними серед них вважаються іменники «*право*», «*законодавство*», «*закон*». Велику роль у правильному перекладі досліджуваного терміна відіграє юридичний контекст, у якому він вживається. Перекладачам необхідно звертати увагу на те, у якому сенсі вживається поняття «*law*» (у широкому чи вузькому), та враховувати це під час його перекладу. Інакше існує ймовірність невиправданого звуження або розширення значення терміна і, відповідно, його юридичного тлумачення, що може приводити до небажаних юридичних наслідків.

Іменник «*law*» вважається засадничим правовим поняттям та є семантично багатогранним. Тому дослідження його специфіки, особливостей і шляхів перекладу з англійської мови українською мовою має велике наукове та практичне значення у сфері як юридичного перекладу, так і юриспруденції.

Література

1. Костицький В. Багатолике право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kostytsky.com.ua/upload/doc/kost_article.pdf.
2. Теліпко В.Е. Міжнародне публічне право : [навч. посібник] / [В.Е. Теліпко, А.С. Овчаренко] ; за заг. ред. В.Е. Теліпко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.
3. Громадський моніторинг виконання Порядку денного Асоціації Україна – ЄС: звіт за період з грудня 2011 р. до вересня 2012 р. – Львів : Дизайн-студія «ПАПУГА», 2013. – 65 с.
4. Колодій А.М. Загальна теорія держави і права : [навч. посібник] / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков] ; за заг. ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінформ, 1997. – 320 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / П.М. Рабінович. – К. : Атіка, 1994. – 236 с.
6. Carstairs-McCarthy A. An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure/ A. Carstairs-McCarthy. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. – 150 p.
7. Civil Liability Act 2003. – Queensland, 2013. – 78 p.
8. Schmidt D. What is Justice. Part 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.davidschmidt.com/sites/default/files/files/Justice.pdf>.
9. Bussman H. Routledge Dictionary of Language and Linguistics / H. Bussman // Taylor & Francis e-Library. – London, 2006. – 1304 p.
10. Brinkley I. Defining the knowledge economy. Knowledge economy programme report / I. Brinkley // The Work Foundation. – London, 2006. – 30 p.

11. Plag I. Word-formation in English / I. Plag. – Cambridge University Press. – 2002. – 27 September. – 254 p.
12. Public order : Fifth report / Second Administrative Reforms Commission. – New Delhi, 2007. – 342 p.
13. Report on civic monitoring of implementation of the EU-Ukraine Association Agenda (December, 2011 – September, 2012). – Lviv : “Design Studio “PAPUGA”, 2013. – 65 p.
14. The Knowledge-based Economy / Organisation for Economic Co-operation and Development. – Paris, 1996. – 46 p.
15. The Law of International Responsibility / J. Crawford, A. Pellet, S. Olleson. – New York : Oxford University Press, 2010. – 1364 p.
16. The PreSocratics. An Overview. – April 15, 2014. – 201 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2011/11/presocratics-24grammata.com-pdf>.
17. Powell W.W. The Knowledge of Economy / W.W. Powell, K. Snellman // Annu Rev. Sociol. – 2004. – Vol. 30. – 569 p.

Словники та довідкова література

18. Карабан В. Англійсько-український юридичний словник / В. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 1088 с.
19. Марчук В.П. Словничок юридичних термінів : навч. посібник / В.П. Марчук. – К. : МАУП, 2003. – 128 с.
20. Blackwell A.H. The dictionary of essential legal terms / A.H. Blackwell. – 1st ed. – Naperville, Illinois : Sourcebooks, Inc. , 2008. – 556 p.
21. Martin E.A. A dictionary of law / E.A. Martin. – 5 ed. – New York : Oxford University Press, 2002. – 551 p.
22. Campbell Black H. Black's law dictionary / H. Campbell Black. – 4th ed. – Rev. : West publishing company, 1968. – 1882 p.
23. Ellis W.S. Webster's New World Law Dictionary / W.S. Ellis. – Canada : Wiley Publishing, Inc. , 2006. – 320 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

24. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0540.html.
25. Association Agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2013/0290/COM_COM\(2013\)0290\(PAR2\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2013/0290/COM_COM(2013)0290(PAR2)_EN.pdf).